

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНOSTІ

Петренко Лариса¹, Зеліковська Олена²

- 1 доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу теорії і практики педагогічної освіти Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, <https://orcid.org/0000-0002-7604-7273>, e-mail: laravipmail@gmail.com
- 2 кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов математичних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, <https://orcid.org/0000-0002-6559-9101>, e-mail: zelikovska7@gmail.com

Реферат:

Актуальність статті зумовлена необхідністю впровадження особистісно орієнтованого викладання психолого-педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти, яка набуває особливого значення в умовах інтеграції України до Європейського простору вищої освіти, динамічних змін педагогічної парадигми, розширення сфери освіти дорослих та посилення вимог до професійної підготовки сучасних фахівців.

Мета: здійснити комплексний аналіз стану наукової розробленості проблеми особистісно орієнтованого викладання психолого-педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти для виявлення основних тенденцій, суперечностей і окреслення перспектив подальшого розвитку й практичного впровадження.

Методи: інформаційно-пошуковий – для аналізу наукових електронних баз даних та відбору релевантних джерел; наукометричні та бібліографічні – для здійснення кількісного аналізу й оцінювання цитованості публікацій; семантико-мережевий аналіз структури текстів – для виявлення взаємозв'язків між ключовими концептами; порівняльний аналіз і узагальнення наукової літератури – для формування основних ідей і висновків; статистичний та графічний аналіз динаміки досліджень – для унаочнення отриманих результатів.

Результати: аналіз вітчизняних наукових джерел засвідчив домінування теоретичних досліджень, зосереджених на організаційних моделях та підготовці майбутніх учителів, тоді як емпіричним розробкам, зокрема у закладах вищої освіти непедагогічного профілю, приділяється недостатньо уваги; проведений бібліометричний та семантико-мережевий аналіз міжнародних ресурсів (Web of Science, Google Scholar) дозволив відстежити та графічно ілюструвати еволюцію ключових понять досліджуваної проблематики, появу й розвиток нових дослідницьких кластерів у науковому інформаційному просторі; виявлено динамічний розвиток напряму, особливо в умовах масового переходу до дистанційної та змішаної форм навчання; ґрунтовано актуальність подальшого вдосконалення системи викладання психолого-педагогічних дисциплін шляхом впровадження інноваційних моделей, технологій і методик особистісно орієнтованого навчання, а також системної підготовки викладачів до роботи на засадах студентоцентризованої освіти.

Висновки: проведений комплексний аналіз ілюструє розвиток теми особистісно орієнтованого викладання психолого-педагогічних дисциплін у вітчизняному й міжнародному науковому просторі; виявляє основні тренди, кластери та наукові прогалини; окреслює перспективні напрями досліджень і сприяє покращенню якості освітніх програм через трансформацію їх змісту; підтверджує посилення наукової уваги до проблеми особистісно орієнтованого викладання в теорії і практиці професійної освіти; показує наявність зв'язку між якістю освіти та впровадженням у підготовку фахівців для різних галузей економіки когнітивних стратегій і продуктивного навчання у форматі дистанційного та змішаного навчання; виявляє еволюцію

ключових понять, тенденцію виникнення й подальшого розвитку нових кластерів у інформаційному просторі, що свідчать про динамічний розвиток цього напрямку.

Ключові слова: *особистісно орієнтоване навчання, особистісно орієнтований підхід, особистісно орієнтоване викладання, особистісно орієнтоване навчання, заклад вищої освіти, бібліометричний аналіз.*

Вступ. Інтеграція у багатомірний і динамічний Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) вимагає системного та гнучкого реагування на сучасні виклики, що базуються на скоординованій державній відповідальності за здійснення структурних змін. Серед ключових напрямів цих змін – розвиток академічної свободи, інституційної автономії та дотримання принципів академічної доброчесності. На сучасному етапі вдосконалення української вищої освіти відбувається через стандартизацію відповідно до Національної рамки кваліфікацій, гармонізованої з Європейської рамкою кваліфікацій, застосування спільної структури ступенів, а також імплементацію принципів і процедур забезпечення якості та визнання кваліфікацій (European Ministers responsible for Higher Education [EMHE], 2010). Запровадження в ЄПВО парадигми «Вдосконалення викладання та навчання» (Teaching and Learning Excellence, TLE) стало ініціативою міністрів 47 країн і було офіційно закріплено в Єреванському комюніке 14-15 травня 2015 року.

Останнє десятиліття характеризується не лише спостереженням, але й активною участю української педагогічної спільноти у глибоких трансформаціях національної освітньої системи (Розпорядження Кабінету Міністрів України, 2022), що зокрема стосується реформування та модернізації вищої освіти, підвищення якості освітніх послуг та розширення можливостей для розвитку людського потенціалу (Міністерство економіки України, 2024; Міністерство економіки України, н.д.). У цьому контексті особливої актуальності набуває підготовка фахівців, здатних діяти в умовах складних, динамічних та непередбачуваних освітніх середовищ як на інституційному, так і регіональному рівнях, приймати відповідальні рішення, здійснювати інноваційну діяльність і забезпечувати безперервне навчання упродовж життя (Розпорядження Кабінету Міністрів України, 2024; Національна рада з відновлення України від наслідків війни, 2022).

Таким чином, зростає потреба у фахівцях, які володіють не лише глибокими професійними

знаннями, а й розвиненими психолого-педагогічними компетентностями, які дозволяють виконувати різноманітні ролі – викладача, тьютора, фасилітатора, коуча, ментора, бізнес-тренера тощо (Міністерство освіти і науки України, 2024). Це набуває особливої вагомості в умовах розширення сфери освіти дорослих, розвитку корпоративного навчання, а також реалізації державних стратегій, спрямованих на відновлення країни та формування громадянського суспільства (Указ Президенту України, 2021).

Водночас, ефективність підготовки таких фахівців значною мірою залежить від якості викладання психолого-педагогічних дисциплін, що повинно бути особистісно орієнтованим, тобто враховувати індивідуальні особливості, потреби й потенціал здобувачів освіти.

Джерела. Для пошуку монографій, збірників наукових праць, фахових журналів та інших публікацій, які висвітлюють теоретичні та прикладні аспекти особистісно орієнтованого навчання і викладання були використані національні інформаційні ресурси: депозитарій електронних копій наукових журналів і збірників праць Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, а також Українська реферативна база даних «Україніка наукова», що забезпечує доступ до бібліографічних описів і рефератів вітчизняних наукових публікацій у галузі знань А Освіта та суміжних галузей. Для пошуку та аналізу дисертаційних досліджень за ключовими словосполученнями («особистісно орієнтоване навчання», «особистісно орієнтований підхід» тощо) із візуалізацією результатів за роками використовувався Національний репозитарій академічних текстів (НРАТ).

Серед міжнародних інформаційних ресурсів застосовувалася система відкритого доступу Google Scholar для пошуку повнотекстових, сучасних українських і зарубіжних наукових статей, а також платформа Web of Science (Clarivate) для аналізу публікацій і цитувань наукових праць за англійськими ключовими термінами («learner centered

learning», «learner oriented learning» тощо). Бібліометричні та семантико-мережеві аналізи були виконані із застосуванням програмного забезпечення VOSviewer.

Перспективні напрями впровадження зарубіжного досвіду в контексті законодавчих та організаційних змін педагогічної освіти України розглянуто в працях Н. Авшенюк, Ю. Грищук, Л. Дяченко, М. Зембицької, Н. Пазюри, Л. Пуховської, К. Шевченко, О. Чугай та інших. Проблематику педагогічної підготовки фахівців різних спеціальностей досліджували М. Артюшина, В. Бондар, С. Вітвицька, М. Вовк, В. Кулешова, О. Кучерявий, О. Лаврентьєва, О. Лавріненко, Е. Лузик, Н. Мачинська, С. Семеріков, В. Семиченко та інші. Застосування особистісно орієнтованих технологій навчання у системі вищої освіти висвітлюють Л. Барановська, П. Дзюба, Н. Кулалаєва, Ю. Приходько, Г. Романова, В. Ткаченко. Поняття персоніфікованого навчання і персонального освітнього середовища розробляли Ю. Носенко, М. Шишкіна, Т. Андерсон (T. Anderson), Д. Баклі (D. Buckley), А. Чатті (A. Chatti), С. Епштейн (S. Epstein), С. Фідлер (S. Fiedler), С. Вілер (S. Wheeler) та інші. Трансформацію професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритої освіти вивчають Л. Карташова, Л. Лук'янова, О. Овчарук, Л. Петренко, Л. Пуховська, А. Кеннеді (A. Kennedy), Б. Філіпсен (B. Philipsen), Д. Спаркс (D. Sparks), Венді К. Циммер (Wendi K. Zimmer).

Проблеми неперервної професійної освіти і навчання в контексті освіти упродовж життя досліджували В. Лозниця, Н. Ничкало, С. Сисоева та інші. Аспекти освіти дорослих розглянули О. Аніщенко, В. Маслова, Т. Александер (T. Aleksander), П. Джарвіс (P. Jarvis), М. Ноулз (M. Knowles), Р. Сміт (P. Smith), Л. Турос (L. Tuross) та колеги.

Окрім зазначених джерел авторами були використані нормативні та концептуальні документи, зокрема: Єреванське комюніке (14-15 травня 2015 р.) як орієнтир для розвитку викладання й навчання у ЄПВО; Національна рамка кваліфікацій України, гармонізована з Європейською рамкою кваліфікацій (EQF); аналітичні та статистичні дані – кількісний аналіз дисертацій і наукових публікацій за ключовими термінами у вітчизняних і

міжнародних базах; візуалізація бібліометричних показників (число публікацій, цитування, тематичні кластери) із застосуванням VOSviewer та інших наукометричних платформ.

Зазначений комплекс інформаційних ресурсів, аналітичних інструментів і теоретичних джерел став підґрунтям для глибокого змістового аналізу проблеми особистісно орієнтованого викладання психолого-педагогічних дисциплін, що гарантує наукову обґрунтованість та актуальність отриманих висновків.

Мета статті. Провести комплексний аналіз стану наукової розробленості проблеми особистісно орієнтованого викладання психолого-педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти для виявлення основних тенденцій, суперечностей і визначення перспектив подальших досліджень та практичного впровадження.

Методи. Для комплексного аналізу стану наукової розробленості проблеми особистісно орієнтованого викладання психолого-педагогічних дисциплін у вищій освіті застосовано низку методів: інформаційно-пошуковий – для аналізу наукових електронних баз даних та відбору релевантних джерел; наукометричні та бібліографічні – для здійснення кількісного аналізу й оцінювання цитованості публікацій; семантико-мережевий аналіз структури текстів – для виявлення взаємозв'язків між ключовими концептами; порівняльний аналіз і узагальнення наукової літератури – для формування основних ідей і висновків; статистичний та графічний аналіз динаміки досліджень – для унаочнення отриманих результатів. Синтез зазначених методів забезпечив багатогранну характеристику стану, тенденцій і перспективи розвитку особистісно орієнтованого викладання у закладах вищої освіти.

Результати й обговорення. Педагогічною практикою доведено, що ефективність викладання відіграє вирішальну роль у процесі навчання, проте мало що відомо про її концептуалізацію та оцінку, особливо у вищій освіті (Mastrokoulou et al., 2022). Для інформаційно-пошукового аналізу джерельної бази дослідження нами використовувались ключові термospолуки, які належать до однієї семантичної групи: «особистісна орієнтація», «особистісно орієнтоване навчання»,

«особистісно орієнтований підхід», «особистісно зорієнтоване навчання», «особистісно орієнтоване викладання. В контексті теми нашого дослідження доцільно зауважити, що в педагогіці під поняттям «навчання» розуміють цілеспрямовану взаємодію вчителя й учнів під час якої засвоюються знання, формуються уміння і навички (Волкова, 2001, с. 14). Ця особливість даного концепту враховувалася нами під час пошуку наукової літератури. Тому ми не виключали спільного використання зазначених концептів у одних і тих наукових працях.

Педагогічна практика підтверджує, що ефективність викладання є ключовим чинником успішності навчального процесу, але її концептуалізація та кількісна оцінка залишаються недостатньо дослідженими (Mastrokoukou et al., 2022). У межах нашого дослідження застосовано широку семантичну групу термінів (наприклад, «особистісно орієнтоване навчання», «особистісно орієнтований підхід»), що відповідають центральній проблематиці формування особистості у процесі освіти.

Для кількісного аналізу було задіяно національні та міжнародні електронні ресурси, серед яких депозитарій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Українська реферативна база «Україніка наукова», Національний репозитарій академічних текстів (НРАТ), Google Scholar, а також платформи Clarivate і Web of Science із використанням інструменту для візуалізації VOSviewer. Цей підхід дав змогу провести багатовимірний аналіз наукових публікацій, дисертаційних досліджень, цитованості, тематичних кластерів і тенденцій розвитку.

За результатами кількісного пошуку в Науковій періодиці України (НБУВ) виявлено понад 300 документів, пов'язаних із особистісно орієнтованим навчанням, 173 документа за терміном «особистісно орієнтований підхід» та 14 – за поняттям «особистісно орієнтоване викладання». Аналіз тематики демонструє

акцент на теоретичних основах навчання, моделях організації освітнього процесу і методиках викладання різних навчальних дисциплін у закладах вищої освіти (ЗВО), зокрема для професійної підготовки майбутніх педагогів. Але недостатня увага авторів приділяється застосуванню особистісно орієнтованого підходу у непедагогічних ЗВО, що вказує на певну звуженість існуючого в Україні наукового поля із заявленої теми дослідження.

Аналіз назв, анотацій та висновків авторів уможливило виокремлення основних тенденцій у дослідженнях з цієї проблематики. Починаючи з 2000-х років, нею охоплено теорію і практику навчання та викладання в різних закладах освіти. При цьому найбільше досліджень присвячено професійній підготовці майбутніх учителів. Водночас виявлено, що використання особистісно орієнтованого підходу викладачами закладів вищої освіти непедагогічного профілю в професійній підготовці фахівців для різних галузей економіки висвітлено недостатньо. У процесі вивчення наукової літератури встановлено, що українські науковці здебільшого акцентують увагу на теоретичних основах розвитку особистісно орієнтованого підходу та його впровадженні в освітній процес, тоді як емпіричних досліджень його практичної реалізації у ЗВО суттєво менше.

Результати кількісного аналізу дисертацій за означеними термінами в НРАТ, візуалізовані графічно на рис. 1. Вони демонструють максимальну наукову активність дослідників у 2009 році – 8 захищених робіт. Але у подальші роки відзначається флуктуація, яка, ймовірно, відображає завершення первинного етапу вивчення теми або зміну дослідницьких пріоритетів. Відсутність дисертацій в Україні, починаючи з 2019 року, контрастує з підвищеним інтересом до означеної проблеми (Kerimbayev, 2023) в Європейському просторі вищої освіти після 2015 року (Yerevan Communiqué, 2015).

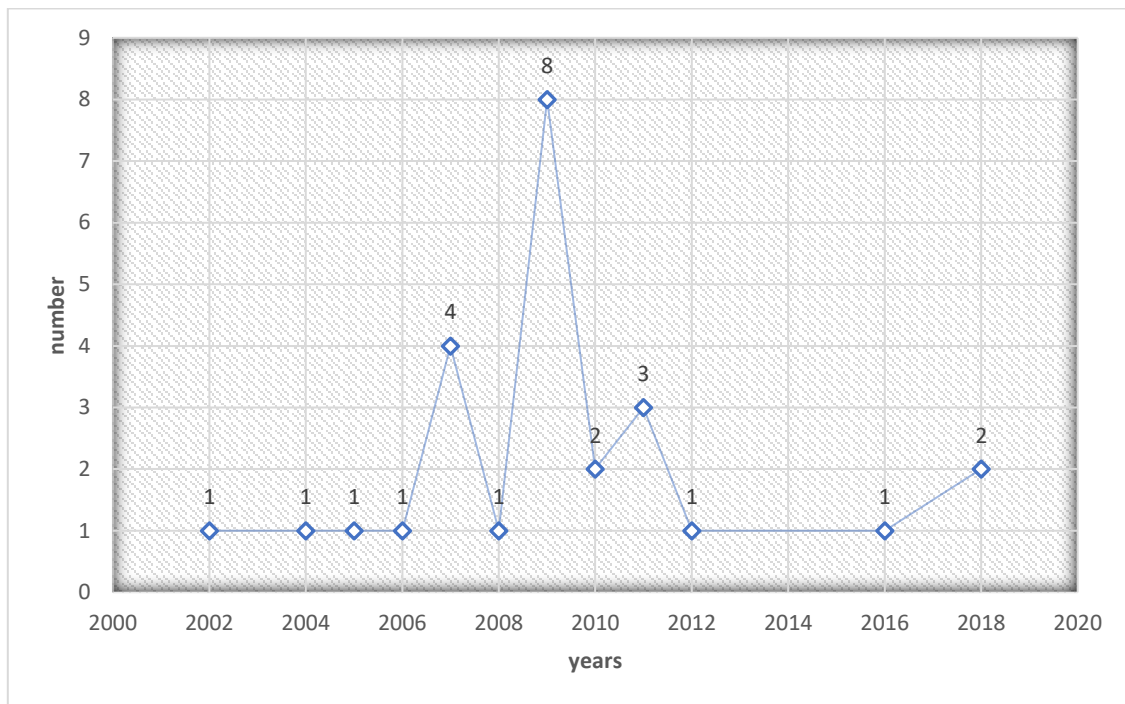

Рис. 1. Результати кількісного аналізу дисертацій в НРАТ за ключовим поняттям «особистісно орієнтоване навчання» (джерело: розроблено авторами)

Ґрунтуючись на наукових результатах вивчення особистісно орієнтованого навчання і викладання, висвітлених у наукових працях І. Беха (Бех, 2003), В. Кульчицького (Кульчицький, 2014), Н. Панчук (Панчук, 2018) та ін., подальший пошук дисертацій у НРАТ нами здійснювався за поняттям «особистісно орієнтований підхід» – педагогічну та психологічну стратегію, яка ставить у центр уваги індивідуальні особливості, потреби, інтереси та потенціал особистості в процесі навчання, виховання та корекції, що передбачає створення умов для самореалізації, розвитку автономії, самовизначення та активної участі суб'єкта у власному розвитку (Бех, 2003; Кульчицький, 2014; Панчук, 2018). Одержані результати інформаційно-аналітичного пошуку наукових праць візуалізовано графічно на рис. 2,

та ілюструє невисокий інтерес наукової спільноти до цієї проблематики упродовж 2007–2018 рр. Такі дані демонструють щорічний захист у зазначений період однієї дисертації, в якій розглядається проблема використання особистісно орієнтованого підходу для розв'язання актуальних завдань у системі освіти. З нашої точки зору, ці показники, з однієї сторони, відображають сталість тематики у вітчизняних наукових дослідженнях, однак з іншої – вказують на обмежене розширення кола дослідників або вузькоспеціалізований характер теми у контексті теорії і практики педагогічної науки. Водночас відсутність різких змін кількісних показників указує на збереження інтересу до заявленої проблеми на постійному рівні, без виражених сплесків за останні 20 років.

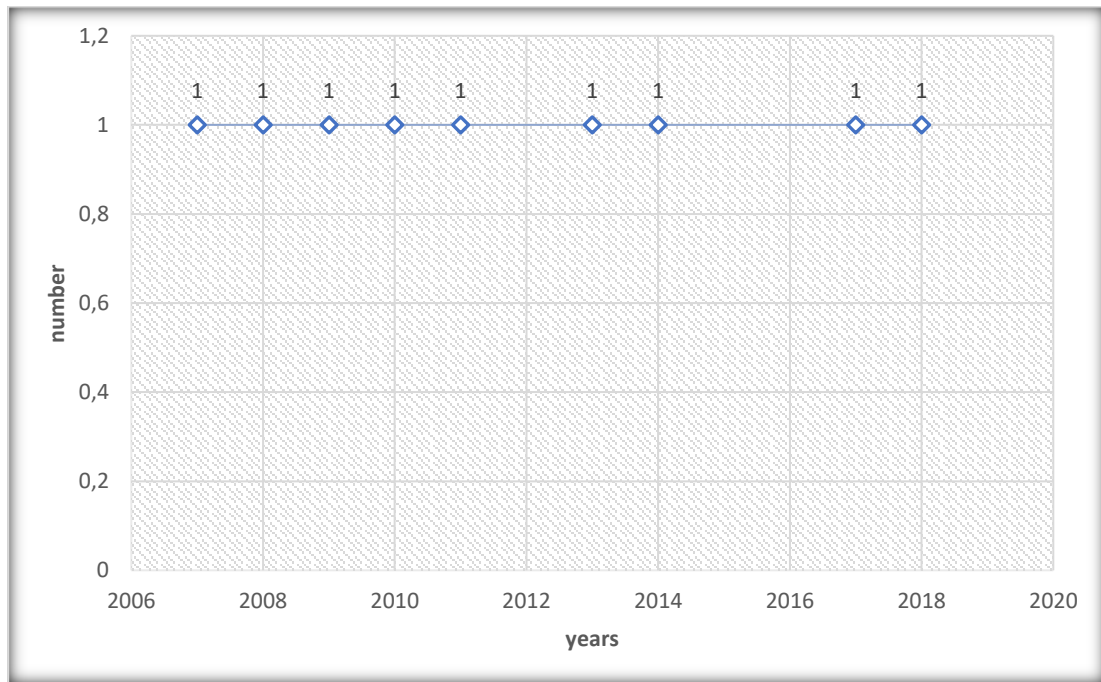

Рис. 2. Результати інформаційно-аналітичного пошуку дисертацій в НРАТ за ключовою словосполучкою «особистісно орієнтований підхід» (джерело: розроблено автором)

У пошуковій системі відкритого доступу Google Scholar за останні п'ять років було виявлено понад 58 тисяч згадок досліджуваних дефініцій у назвах і текстах статей українських та зарубіжних авторів, що свідчить про значний світовий інтерес до означеної теми.

Для інформаційно-пошукового аналізу наукових статей і публікацій на платформі Web of Science за термосполуками-еквівалентами в англійській мові: «personality oriented/centered approach», «learner centered/oriented approach», «learner centered/oriented pedagogy», «learner oriented teaching», «learner centered/oriented learning» нами застосовувався програмний інструмент VOSviewer (Saini, Lievens & Srivastava, 2022) та аналітика Clarivate. Однак, отриманий результат перевищив можливості зазначеної платформи, а тому нами було здійснено пошуковий запит з використанням термосполуки «learner centered learning» (особистісно орієнтоване навчання), яке є

достатньо інформативним для досягнення мети дослідження, за період з 2000 до 2025 рр., що уможливило виявлення 11634 статті. Графічне представлення цих результатів (рис. 3.) свідчить про помітне зростання наукового інтересу до порушеної проблематики з 2009 року (51 публікація, 252 цитувань). У подальшому стабільне зростання кількості публікацій спостерігається до 2020 року (729 публікації, 8693 цитувань) і досягає піку в 2021 році (837 публікацій, 11180 цитувань). У подальшому можна спостерігати деякий спад – у 2022-2023 рр. У 2024 році кількість опублікованих наукових праць зменшилась до 810, натомість значно зросла кількість цитувань – до 16824.

За логікою цього дослідження подальший пошук був спрямований на пошук статей, у яких використовуються англійський термін «learner centered learning» (особистісно-орієнтоване навчання). За період 2000–2025 рр. на платформі Web of Science виявлено 11 634 статті (рис. 3).

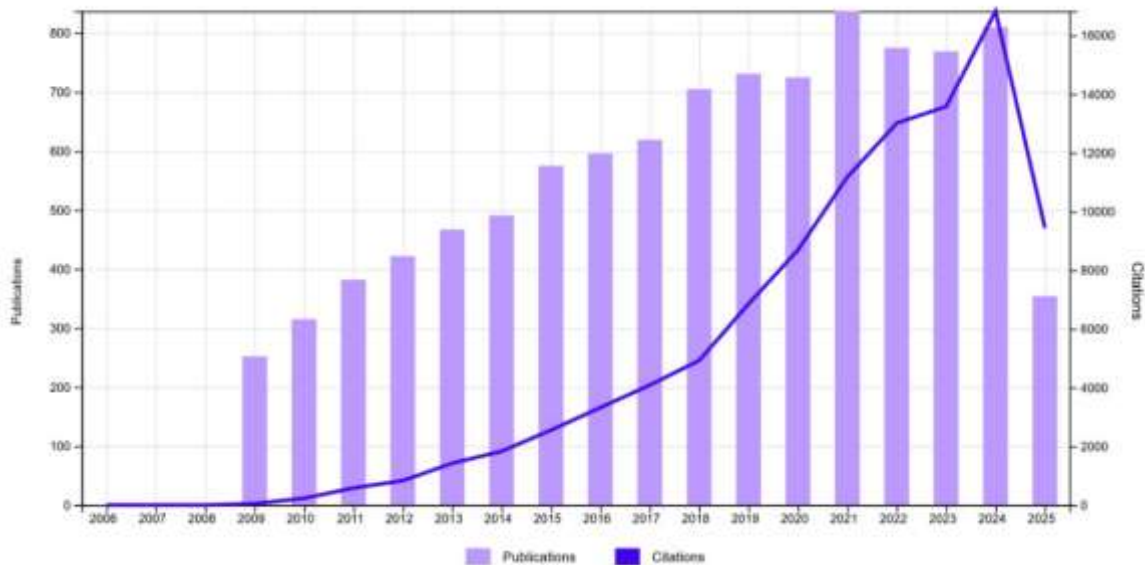

Рис. 3. Динаміка наукових публікацій і цитувань за пошуковим запитом у Web of Science: «learner centered learning» у 2009–2025 рр. (джерело: пошукова платформа Clarivate)

На діаграмі показано значне зростання публікацій і цитувань, починаючи з 2009 року, із піком у 2021. Попри деякий спад у 2022–2023 роках, у 2024 році кількість цитувань продовжує зростати, що вказує на впливовість досліджень. Водночас, незважаючи на зростаючу кількість цитувань наукових праць з особистісно орієнтованого навчання, мало досліджуваними залишаються реальні практики викладання. (Aldino et al., 2025).

Отже, динаміка публікацій і цитувань з досліджуваної теми має загальну тенденцію зростання до 2024 року. Гіпотетично можна припустити, що різке зростання публікацій з результатами дослідження особистісно орієнтованого навчання і викладання пов'язане з масовим переходом до дистанційного і змішаного навчання та розвитком суб'єктності студентів (agency). Загалом, зростання кількості публікацій супроводжувалося ще більшим

зростанням цитувань, що свідчить про їх впливовість на організацію навчального процесу в закладах освіти та професійну підготовку фахівців для різних галузей економіки.

Візуалізація бібліометричного аналізу (Saini et al., 2022) із застосуванням VOSviewer дають змогу виокремити найбільші центри (кластери) у тематичних дослідженнях за пошуковим запитом «learner centered learning». На рис. 4–5 відображені ключові тематичні кластери наукових досліджень у 2023–2024 роках (рис. 4), в яких домінують поняття «педагогіка», «вища освіта», «особистісно орієнтоване викладання», а також терміни, пов'язані із сучасними викликами – «онлайн», «активне навчання», «зворотний зв'язок» та «пандемія COVID-19». Наприклад, у 2023 р. виявлено 810 статей маркерованих зазначеними термінами (Chan, Cheah & Choong, 2024; Mastrokoulou et al., 2022; Lam, 2021).

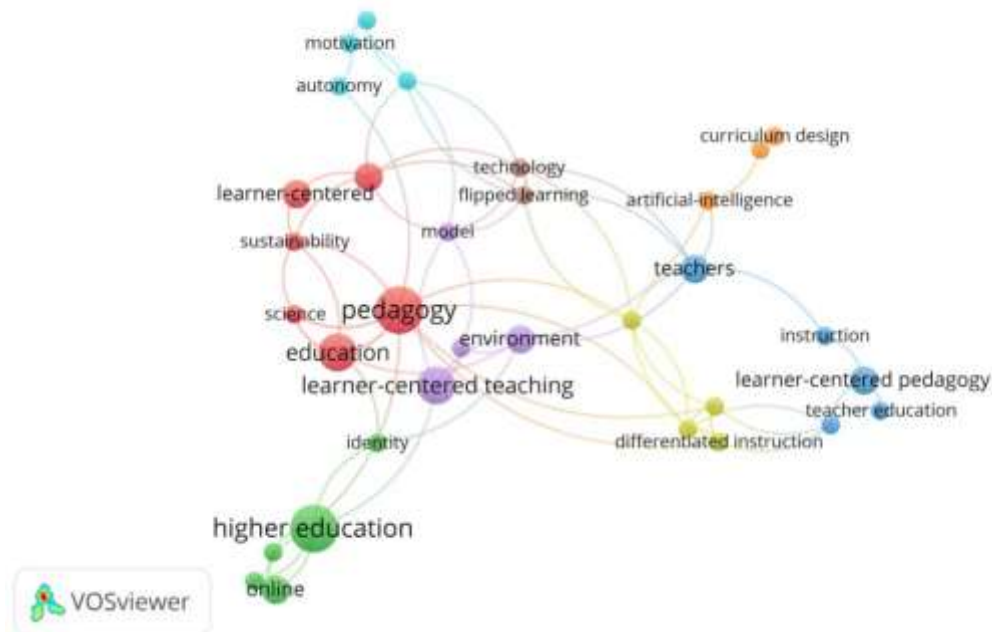

Рис. 4. Візуалізація результатів бібліометричного аналізу досліджуваних термсполук за 2023 р. за запитом у Web of Science: «learner centered learning» (джерело: розроблено авторами)

Кластери, позначені маркерами зеленого і жовтого кольору, створені поняттями «вища освіта» (higher education), «онлайн» (online), «диференційоване навчання» (differentated instruction), вказують на виникнення нових напрямів дослідження. Також показано зв'язки між ними в середині кластерів. Лінії між окремими кластерами вказують на частоту спільного вживання цих термінів у наукових публікаціях.

На рис. 5 зображено виникнення кластерів у 2024 році (886 статей) з ключовими словами пов'язаними між собою у контексті наукових публікацій у галузі освіти, навчання та когнітивних наук. Необхідно звернути увагу на основні центри – ключові терміни та теми або концепції. Наприклад, з поняттями «продуктивність» (performance), «якість» (quality), пов'язане поняття «вчителі» (teachers).

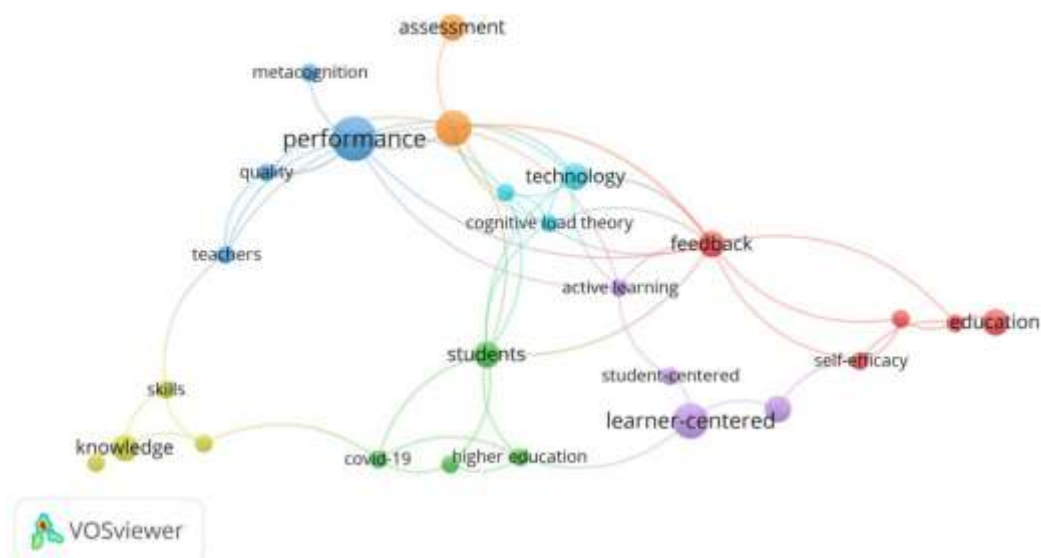

Рис. 5. Візуалізація результатів бібліометричного аналізу досліджуваних термсполук за 2024 р. за запитом у Web of Science: «learner centered learning» (джерело: розроблено авторами)

Одним кластером об'єднано терміни «зворотний зв'язок» (feedback), «освіта» (education), «самоефективність» (self-efficacy), наприклад, у публікації (Chan, Cheah & Choong, 2024). При вживанні у наукових публікаціях часто між собою пов'язані категорії «студенти» (students), «вища освіта» (higher education), «COVID-19» (Mastrokourou et al., 2022). Зв'язки між поняттями «навчання орієнтоване на учня» (learner-centered), «навчання орієнтоване на студента» (student-centered), «активне навчання» (active learning) наочно відображено окремим центром. Кластер, утворений термінами «продуктивність» (performance), «якість» (quality), «вчителі» (teachers), які пов'язані з концептами «знання» (knowledge), «skills» (навички), вказує на нові тенденції в дослідженнях з проблематики особистісно орієнтованого викладання.

Виникнення великих центрів на наукометричній карті вказують на важливість тем у педагогічній теорії і практиці або частоту згадувань цієї теми у дослідженнях. Зображені на рис. 4 і 5 наукометричні карти показують, що сучасні дослідження концентруються на таких важливих аспектах у освіті, як: оцінювання і продуктивність («assessment», «performance») (Pereira et al., 2022; Farias et al., 2022); зворотний зв'язок («feedback») (Lam, 2021), орієнтація на учня («learner-centered», «student-centered», «active learning») (Oyelana, Olson, & Caine, 2022; Doolittle, Wojdak & Walters, 2023); використання технологій («technology») (Kerimbayev, 2023); вплив пандемії COVID-19 на студентів («students») (Chen, Hughes & Ranade, 2023) та вищу освіту («higher education») (Robertson et al., 2021); рівень знань і навичок як цілі освітнього процесу (Doyle, 2023).

Узагальнюючи, вважаємо за необхідне звернути увагу на зростаюче значення інтегрованого підходу в освітніх дослідженнях, який об'єднує когнітивні теорії (наприклад, «cognitive load theory») з активними педагогічними моделями і методиками

оцінювання ефективності (Doolittle, Wojdak & Walters, 2023; Moos & Pitton, 2014). Також варто підкреслити значний поштовх у впровадженні інноваційних технологій як значущого чинника впливу на студентське середовище та розвиток педагогічних технологій, спрямованих на імплементацію студентоорієнтованого підходу, який нині набуває все більшої популярності як засіб покращення якості онлайн, дистанційного та змішаного навчання (Kerimbayev, et al., 2023).

Висновок. Таким чином, проведений комплексний бібліометричний аналіз та візуалізація наукометричних даних дали змогу: проілюструвати розвиток теми особистісно орієнтованого викладання психолого-педагогічних дисциплін у вітчизняному й міжнародному науковому просторі; виявити основні тренди, кластери та наукові прогалини; окреслити перспективні напрями досліджень і шляхи покращення якості освітніх програм через трансформацію їх змісту; підтвердити посилення наукової уваги до проблеми особистісно орієнтованого викладання в теорії і практиці професійної освіти; показати наявність зв'язку між якістю освіти та впровадженням у підготовку фахівців для різних галузей економіки когнітивних стратегій і продуктивного навчання у форматі дистанційного та змішаного навчання; виявити еволюцію ключових понять, тенденцію виникнення й подальшого розвитку нових кластерів у інформаційному просторі і довести динамічний розвиток цього напрямку.

Перспективи подальших розробок розглядаємо у проведенні міждисциплінарних досліджень, розвитку міжнародної співпраці для обміну досвідом, розвитку освітньої аналітики, здійснення моніторингу інновацій у сфері особистісно орієнтованого викладання психолого-педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти, проведення розвідок щодо вивчення впливу штучного інтелекту на трансформацію студентоцентрованого навчання.

Список посилань:

Бех, І. Д. (2003). *Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади*. Київ : Либідь, 344.

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року» (2024, 30 вересня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80>.

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» (2022, 23 лютого). <http://surl.li/cbbvyd>.

Кульчицький, В. Й. (2014). Особистісно-орієнтований підхід до виховання у педагогічних ідеях В. Сухомлинського. *Медична освіта*, 4. <https://doi.org/10.11603/me.v0i4.2271>.

Міністерство економіки України. (н.д.). *План реалізації Ukraine Facility на 2024–2027 роки*. <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>.

Міністерство освіти і науки України. (2024). *Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року. ОСВІТА ПЕРЕМОЖЦІВ*. https://osvita.ua/doc/files/news/916/91604/Stratehichnyy_plan_diyalnosti_MON_do_202.pdf.

Національна рада з відновлення України від наслідків війни. (2022). *Проект плану відновлення України : матеріали робочої групи «Освіта і наука»* (с. 35). <http://surl.li/vwxnj>.

Панчук, Н. П. (2018). Особистісно-орієнтований підхід у становленні ціннісної сфери майбутнього компетентнісного фахівця. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, (41), 252–262. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2018-41.252-262>.

Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку» (2021, 2 червня). <https://www.president.gov.ua/documents/2252021-39073>.

Aldino, A. A., Tsai, Y. S., Gupte, S., Henderson, M., Nath, D., Gasevic, D., & Chen, G. (2025). Analytics of Learner-Centered Feedback: A Large-Scale Case Study in Higher Education. *Computers & Education*, 237, 105360. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2025.105360>.

Chan, P. Y., Cheah, P. K., & Choong, Y. O. (2024). Digital era learner-centered leadership and teachers' efficacy: the mediating role of teachers' professional learning. *Journal of Professional Capital and Community*. <https://doi.org/10.1108/jpcc-06-2024-0090>.

Chen, J., Hughes, S., & Ranade, N. (2023). Reimagining student-centered learning: Accessible and inclusive syllabus design during and after the COVID-19 pandemic. *Computers and Composition*, 67, 102751. <https://doi.org/10.1016/j.compcom.2023.102751>.

Doolittle, P., Wojdak, K., & Walters, A. (2023). Defining active learning: A restricted systematic review. *Teaching and Learning Inquiry*, 11. <https://doi.org/10.20343/teachlearningqu.11.25>.

Doyle, T. (2023). *Helping students learn in a learner-centered environment: A guide to facilitating learning in higher education*. Taylor & Francis.

European Ministers responsible for Higher Education. (2010, March 11–12). *Budapest-Vienna declaration on the European Higher Education Area*. European Higher Education Area. https://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Budapest_Vienna_Declaration_598640.pdf.

Farias, C., Afonso, J., Ramos, A., Coutinho, P., Hastie, P. A., Esteves, P., & Travassos, B. (2022). Implementing Learner-Oriented Assessment Strategies. In *Learner-Oriented Teaching and Assessment in Youth Sport* (pp. 145-161). Routledge.

Kerimbayev, N., Umirzakova, Z., Shadiev, R., & Jotsov, V. (2023). A student-centered approach using modern technologies in distance learning: a systematic review of the literature. *Smart Learning Environments*, 10(1), 61. <https://doi.org/10.1186/s40561-023-00280-8>.

Lam, D. M. (2021). Feedback as a learning-oriented assessment practice: Principles, opportunities, and challenges. In *Learning-oriented language assessment*, (pp 85-106). Routledge.

Mastrokourou, S., Kaliris, A., Donche, V., Chauliac, M., Karagiannopoulou, E., Christodoulides, P., & Longobardi, C. (2022, March). Rediscovering teaching in university: a scoping review of teacher effectiveness in higher education. *Frontiers in Education*, 7, 861458. Frontiers Media SA. <https://doi.org/10.3389/educ.2022.861458>.

Moos, D. C., & Pitton, D. (2014). Student teacher challenges: Using the cognitive load theory as an explanatory lens. *Teaching Education*, 25(2), 127-141. <https://doi.org/10.1080/10476210.2012.754869>.

Oyelana, O. O., Olson, J., & Caine, V. (2022). An evolutionary concept analysis of learner-centered teaching. *Nurse education today*, 108, 105187. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2021.105187>.

Pereira, D., Cadime, I., Brown, G., & Flores, M. A. (2022). How do undergraduates perceive the use of assessment? A study in higher education. *European Journal of Higher Education*, 12(1), 1-17. <https://doi.org/10.1080/21568235.2020.1871393>.

Robertson, L., Porter, E., Smith, M. A., & Jacobs, S. (2021). Evidence-Based Course Modification to Support Learner-Centered and Student-Driven Teaching in a Pandemic: Leveraging Digital and Physical Space for Accessible, Equitable, and Motivating Experiential Learning and Scientific Inquiry in a First-Year Biology Course. *International Journal of Higher Education*, 10(7), 96-109. <https://doi.org/10.5430/ijhe.v10n7p96>.

Saini, G. K., Lievens, F., & Srivastava, M. (2022). [Employer and internal branding research: a bibliometric analysis of 25 years](https://doi.org/10.1108/JPBM-06-2021-3526). *Journal of Product & Brand Management*, (ahead-of-print). <https://doi.org/10.1108/JPBM-06-2021-3526>.

Teaching and Learning Excellence (TLE): Ministers of Education and Science of the Bologna Process Participating Countries. (2015, May 14–15). *Yerevan Communiqué 2015 on the European Higher Education Area*. http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/YerevanCommuniqueFinal_613707.pdf.

Переклад і транслітерація

Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti: u 2 kn. Kn. 2: Osobystisno-orientovanyi pidkhid: naukovo-praktychni zasady [Personality education: in 2 volumes. Vol. 2: Person-oriented approach: scientific and practical foundations]*. Kyiv: Lybid, [in Ukrainian].

Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Stratehii demografichnoho rozvytku Ukrainy na period do 2040 roku» (2024, 30 veresnia) [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the Strategy for Demographic Development of Ukraine for the Period until 2040” (2024, September 30)]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80>, [in Ukrainian].

Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky» (2022, 23 liutoho) [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022–2032” (2022, February 23)]. <http://surl.li/cbbvvd>, [in Ukrainian].

Kulchytskyi, V. Iu. (2014). Osobystisno-oriientovanyi pidkhid do vykhovannia u pedahohichnykh ideiah V. Sukhomlynskoho [A personality-oriented approach to education in the pedagogical ideas of V. Sukhomlynsky]. *Medychna osvita [Medical Education]*, (4). <https://doi.org/10.11603/me.v0i4.2271>, [in Ukrainian].

Ministerstvo ekonomiky Ukrainy [Ministry of Economy of Ukraine]. (n.d.). *Plan realizatsii Ukraine Facility na 2024–2027 roky [Implementation Plan for Ukraine Facility for 2024–2027]*. <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>, [in Ukrainian].

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine.]. (2024). *Strategichniy plan diialnosti Ministerstva osvity i nauky Ukrainy do 2027 roku. OSVITA PEREMOZHTSIV [Strategic Plan of the Ministry of Education and Science of Ukraine until 2027. EDUCATION OF WINNERS]*. https://osvita.ua/doc/files/news/916/91604/Stratehichnyy_plan_diyalnosti_MON_do_202.pdf, [in Ukrainian].

Natsionalna rada z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny [National Council for the Recovery of Ukraine from the Effects of War]. (2022). *Proiekt planu vidnovlennia Ukrainy: materialy robochoi hrupy "Osvita i nauka" [Draft plan for the recovery of Ukraine: materials of the working group “Education and Science”]*, (s. 35). <http://surl.li/vwrxnj>, [in Ukrainian].

Panchuk, N. P. (2018). Osobystisno-oriientovanyi pidkhid u stanovlenni tsinnisnoi sfery maibutnoho kompetentnisnoho fakhivtsia [A personality-oriented approach in the formation of the value sphere of a future competent specialist]. *Problemy suchasnoi psykholohii [Problems of Modern Psychology]*, (41), 252–262. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2018-41.252-262>, [in Ukrainian].

Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 travnia 2021 roku "Pro Stratehiiu liudskoho rozvytku"» (2021, 2 chervnia) [Decree of the President of Ukraine on the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 14, 2021, “On the Human Development Strategy” (2021, June 2)]. <https://www.president.gov.ua/documents/2252021-39073>, [in Ukrainian].

Aldino, A. A., Tsai, Y. S., Gupte, S., Henderson, M., Nath, D., Gasevic, D., & Chen, G. (2025). Analytics of learner-centered feedback: A large-scale case study in higher education. *Computers & Education*, 237, 105360. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2025.105360>, [in English].

Chan, P. Y., Cheah, P. K., & Choong, Y. O. (2024). Digital era learner-centered leadership and teachers' efficacy: The mediating role of teachers' professional learning. *Journal of Professional Capital and Community*. <https://doi.org/10.1108/jpcc-06-2024-0090>, [in English].

Chen, J., Hughes, S., & Ranade, N. (2023). Reimagining student-centered learning: Accessible and inclusive syllabus design during and after the COVID-19 pandemic. *Computers and Composition*, 67, 102751. <https://doi.org/10.1016/j.compcom.2023.102751>, [in English].

Doolittle, P., Wojdak, K., & Walters, A. (2023). Defining active learning: A restricted systematic review. *Teaching and Learning Inquiry*, 11. <https://doi.org/10.20343/teachlearningqu.11.25>, [in English].

Doyle, T. (2023). *Helping students learn in a learner-centered environment: A guide to facilitating learning in higher education*. Taylor & Francis, [in English].

European Ministers responsible for Higher Education. (2010, March 11–12). *Budapest-Vienna declaration on the European Higher Education Area*. European Higher Education Area. https://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Budapest_Vienna_Declaration_598640.pdf, [in English].

Farias, C., Afonso, J., Ramos, A., Coutinho, P., Hastie, P. A., Esteves, P., & Travassos, B. (2022). Implementing learner-oriented assessment strategies. In *Learner-Oriented Teaching and Assessment in Youth Sport* (pp. 145–161). Routledge, [in English].

Kerimbayev, N., Umirzakova, Z., Shadiev, R., & Jotsov, V. (2023). A student-centered approach using modern technologies in distance learning: A systematic review of the literature. *Smart Learning Environments*, 10(1), 61. <https://doi.org/10.1186/s40561-023-00280-8>, [in English].

Lam, D. M. (2021). Feedback as a learning-oriented assessment practice: Principles, opportunities, and challenges. In *Learning-oriented language assessment* (pp. 85–106). Routledge, [in English].

Mastrokourkou, S., Kaliris, A., Donche, V., Chauliac, M., Karagiannopoulou, E., Christodoulides, P., & Longobardi, C. (2022, March). Rediscovering teaching in university: A scoping review of teacher effectiveness in higher education. *Frontiers in Education*, 7, 861458. <https://doi.org/10.3389/educ.2022.861458>, [in English].

Moos, D. C., & Pitton, D. (2014). Student teacher challenges: Using the cognitive load theory as an explanatory lens. *Teaching Education*, 25(2), 127–141. <https://doi.org/10.1080/10476210.2012.754869>, [in English].

Oyelana, O. O., Olson, J., & Caine, V. (2022). An evolutionary concept analysis of learner-centered teaching. *Nurse Education Today*, 108, 105187. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2021.105187>, [in English].

Pereira, D., Cadime, I., Brown, G., & Flores, M. A. (2022). How do undergraduates perceive the use of assessment? A study in higher education. *European Journal of Higher Education*, 12(1), 1–17. <https://doi.org/10.1080/21568235.2020.1871393>, [in English].

Robertson, L., Porter, E., Smith, M. A., & Jacobs, S. (2021). Evidence-based course modification to support learner-centered and student-driven teaching in a pandemic: Leveraging digital and physical space for accessible, equitable, and motivating experiential learning and scientific inquiry in a first-year biology course. *International Journal of Higher Education*, 10(7), 96–109. <https://doi.org/10.5430/ijhe.v10n7p96>, [in English].

Saini, G. K., Lievens, F., & Srivastava, M. (2022). Employer and internal branding research: A bibliometric analysis of 25 years. *Journal of Product & Brand Management* (ahead-of-print). <https://doi.org/10.1108/JPBM-06-2021-3526>, [in English].

Teaching and Learning Excellence (TLE): Ministers of Education and Science of the Bologna Process Participating Countries. (2015, May 14–15). *Yerevan Communiqué 2015 on the European Higher Education Area*. http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/YerevanCommuniqueFinal_613707.pdf, [in English].

LEARNER-CENTERED TEACHING OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DISCIPLINES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: CURRENT STATE OF RESEARCH

Larisa Petrenko¹, Olena Zelikovska²

- 1 Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Practice of Pedagogical Education, Ivan Zyazun Institute of Pedagogical Education and Adult Education, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7604-7273>, e-mail: laravipmail@gmail.com
 - 2 Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, Faculty of Mathematics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6559-9101>, e-mail: zelikovska7@gmail.com
-

Abstract

The relevance of the article is driven by the necessity to implement learner-centered teaching of psychological and pedagogical disciplines in higher education institutions. This need becomes particularly significant within the context of Ukraine's integration into the European Higher Education Area, the dynamic transformations of the pedagogical paradigm, the expansion of adult education, and the increasing demands for the professional training of modern specialists.

Aim: To conduct a comprehensive analysis of the state of scholarly research on learner-centered teaching of psychological and pedagogical disciplines in higher education institutions, with the purpose of identifying key trends, contradictions, and outlining prospects for further development and practical implementation.

Methods: Information retrieval methods for analyzing scientific electronic databases and selecting relevant sources; scientometric and bibliographic methods aimed at quantitative analysis of publications and citation metrics; semantic-network analysis of the structure and interrelations of key concepts; comparative analysis and synthesis of scientific literature; statistical and graphical analysis of research dynamics.

Results: The analysis of domestic scientific sources revealed a predominance of theoretical studies focused on organizational models and the training of future teachers, while empirical research—especially in non-pedagogical higher education institutions—remains insufficiently explored. Bibliometric and semantic-network analyses of international databases (Web of Science, Google Scholar) facilitated tracing and graphically illustrating the evolution of key concepts within the research domain, the emergence and development of new research clusters in the scientific information space. These findings indicate dynamic development of the field, particularly in response to the widespread transition to distance and blended learning formats. The paper substantiates the urgency of further enhancing the system of teaching psychological and pedagogical disciplines by introducing innovative learner-centered models, technologies, and pedagogical methods, alongside systematic preparation of educators to operate within student-centered education frameworks.

Conclusions: The comprehensive analysis enables clear tracking of the development of learner-centered teaching of psychological and pedagogical disciplines within the national and international scientific communities, revealing major trends, clusters, and research gaps. This analysis supports the identification of promising research directions and improvements in educational program quality through content transformation. It is confirmed that learner-centered teaching is gaining a leading role in the theory and practice of professional education, linked to the adoption of cognitive strategies and productive learning in training specialists across various economic sectors via distance and blended learning modalities aimed at enhancing education quality. The observed evolution of key concepts and the formation and growth of new clusters in the information space signify the dynamic advancement of this research area.

Keywords: *person-centered learning, person-centered approach, person-centered teaching, person-centered learning, higher education institution, bibliometric analysis.*

Стаття надійшла до редакції: 14 Березня 2025
Прийнято до друку: 19 Червня 2025